

Bilješke o PMS-u

2012.

Dvokanalna videoinstalacija, 54'

.....

KAMERA: Jelena Jureša

MONTAŽA: Jelena Jureša i Dejan Šolajić

NARATOR: Terence McEneny

ZVUK: Vladimir Perović (Studio Alpha)

U VIDEOU: Jelena Janev i Melina Panaotović

UVODNE SCENE / INSERTI IZ FILMA: Roman Holiday, 1953., William Wylar

.....

Rad *Bilješke o PMS-u* je dvokanalna videoprojekcija koja prikazuje priču o dvije žene u različitim danima menstrualnog ciklusa, ujedno prateći njihove promijene raspoloženja i različita psihološka stanja. Prvi opisi predmenstrualnog sindroma u medijima podržavali su stereotip o “neprilagođenim” ženama. Feministička gledišta često su se opirala prepoznavanju predmenstrualnog sindroma smatrajući da se time potiču negativni rodni stereotipi. Važno je imati u vidu da diskurs nikad nije jednodimenzionalan. Moguće je identificirati dvije različite razine: namjerni diskurs koji se sastoji od onog što govornik pokušava (ili misli) da kaže i nenamjerni diskurs koji ima određena zatamnjenja i iskrivljena pa često i pogrešne artikulacije. Kako bi se u radu naglasilo pitanje drugosti, naracija je povjerena muškom glasu, čime se ispovijesti transponiraju s osobnog/privatnog plana na opći.

ANAtomija

2012.

Video, 3' 46"

KAMERA: Jelena Jureša

MONTAŽA: Jelena Jureša i Dejan Šolajić

GLAZBA: Gretchen am Spinnrade, Franz Schubert / Emma Eames (sopran), Camden, N.J.: Victrola Record, [19--]

Drugi rad *ANAtomija* je rekonstrukcije privatnog arhivskog snimka. Kao sedamnaestogodišnjakinja Jureša je bolovala od anoreksije i zbog nemogućnosti da svoju mršavost sagleda zamolila je da bude snimljena videokamerom, smatrajući da će joj medijski posredovana slika omogućiti da sagleda svoje tijelo kao mršavo. Na snimci se može zapaziti kako u pojedinim trenucima daje upute "snimatelju" te režira konačan izgled videa, iako je prisutna nelagodnost u suočavanju s kamerom. Posebna snaga ovog rada leži u samom postupku snimanja inicijalnog videa s namjerom vlastitog suočavanja s bolešću, što mu daje osebujan ton. Autorica se mnogo godina kasnije susreće s ovom snimkom, projicira ju, snima, montira, ali sada s kritičkom, vremenskom i osobnom (ako je to moguće) distancom.

Crtice o PMS beleškama*

“Naime, kapitalizam mora opravdati i mistifikovati kontradikcije ugrađene u njegove društvene odnose – obećanje slobode naspram realnosti masovne prisile, obećanje prosperiteta naspram realnosti masovne bede – tako što će ocrniti ‘prirodu’ onih koje iskorišćava: žena, kolonijalnih podanika, potomaka afričkih robova, emigranata rasejanih globalizacijom.” (Silvia Federici)

Aktuelnost telesnosti

U poslednjih pedesetak godina telo (dakle, ne figura karakteristična za štafelajnu likovnu umetnost) postalo je središnje mesto interesovanja umetnika, teoretičara, filozofa, te biopolitičkih populista u službi interesa individualizovanih pojedinaca, ali i ideologa sa zadatkom delovanja u pravcu interesa svih. Preovlađujući savremeni horizonti zanimanja (ženskom) telesnošću akcentuju estetičke karakteristike sopstva, oslobađanje opresovanih individualnih seksualnih nagona, seksistički tip antagonizma u svojstvu “konfliktne” dualne karakteristike odnosa između muškarca i žene posredovan kulturnim obrascima selekcije, hijerarhizacije i ekskluzije žena iz društvenih sfera i kapitalističkog ra-

* Zahvaljujem Tanji Marković na komentarima i sugestijama.

zvoja. Reč je mahom o kulturno-determinističkom obliku manifestacije tumačenja onoga što se shvata političkom problematikom na mestu tematizacije telesnosti. U naturalno-determinističkoj, esencijalističkoj varijanti žensko telo je objekt muškog nasilja ili opšte društvene represije kao transistorijske, antropološke činjenice za koju se argumentacijska uporišta neretko nalaze u “prirodi” ljudskih bića. Jednako tako, kolokvijalna objašnjenja prepoznaćemo u “argumentaciji” o “sudbinom prokletim”, biološkim ograničenjima determinisanim, krhkim i sputavanim ženama, “ženskom rodu”.

Kulturno-deterministički postmoderni pogled kasnog kapitalizma u krizi je shodno teorijskoj aparaturi koju koristi selektivan, fragmentaran i protivrečan. On se oslanja na teoriju diskursa i iskaznih modaliteta iz Foucaultovih izvođenja, ali se pojmovna oruđa rada, poput individualne slobode kao kritičnog mesta, pretvaraju u apologetiku savremenog trenutka; sloboda se shvata doslovno, kao nešto što dominantni poredak obećava. Oslobođanje nagona prerasta u tačku otpora koja dovodi uz zid, strelja i likvidira foucaultovske sumnje u njihov emancipatorski karakter. Govorljivost o seksu (alnosti) poznajemo kroz njen karakter tehnološke upotrebe – podsticanja, nagovora, afirmacije – daleko od represivnih intencija, inhibicija. Uprkos tome, izostao je status seksualnog rada iz analitike seksualnosti čime se značajno izgubila mogućnost eksplikacije dijagnostikovanih tehnoloških mehanizama i tretmana koji je bio-istorija konstatovala. Naturalizovani pogled, jednako kao i prvopomenuti, zanemaruje stvarno istorijsko iskustvo i društvenu konjunkturu. Razlozi patrijarhata, ekskluzije, ili, pak, inkluzije, seksizma, nasilja, tegobnog svakodnevnog života žene gotovo nikada neće biti objašnjeni i predstavljeni iz perspektive društvenog proizvodnog sistema osim ukoliko nije reč o perpetuacijama u domenu kulturne produkcije i o njoj.

Beleške:

“Crne misli o roditeljstvu su najcrnje, opsedaju me pitanja tipa da li sam dobar roditelj, da li sam dobra za nju, da li će izrasti u dobru osobu koja voli sebe...” “Radim, ali sve što uradim ne izgleda dovoljno dobro. Imam osećaj da sam suviše stara, bez energije, bez dovoljno talenta ili hrabrosti. Osećam se nesposobnom, nesnađenom.” “Kasnim na posao, loše misli, tromost tela, strah i jeza.” “Sedim i gledam u papire i ne mogu da se pomerim. Treba da se spremam za posao. (...) Gubim osećaj za prostor i vreme. Samo bih tako sedela.” “Muka me hvata kad pomislim da sutra ujutro moram biti tip-top na poslu. Jutra su najgora...” “Trudim se da sebi olakšam. Tada se ugojim, uhvatim me sve u vezi sa hranom, faza s viklerima ala Freddie Mercury: kuvam češće. Smeta mi nered: spremam. Eto, čak i depresija ima dobrih strana. To je faza nervozne domaćice.”

(PMS) Sindrom kao društveno-ekonomski simptom

PMS (u obliku stresa, depresije, anksioznosti, promene raspoloženja...), isto kao i druge fiziološke i biološke “datosti” nakon savremenih feminističkih analiza (Federici, Marine Vishmidt...) ne možemo više sagledavati ispuštajući iz vida njegov karakter društveno-ekonomskog simptoma očekivanja, pratećih pritisaka i radnih funkcija koje žene treba da ostvare, ispune i izvrše usled uloge koja im je dodeljena u proizvodnom sistemu zasnovanom na ekonomskoj eksploataciji. Koliko brže izmicali pitanju eksploatacije, utoliko smo iz njene perspektive suverenije u mimohodu s njom. Jer, žena će postavljati pitanje svoje podobnosti u okvirima postojećeg društvenog sistema, utrkivati se sa sobom i te-

stirati radne mogućnosti kako bi dokazala zašto je sistemu potrebna, ali je ona u tom sistemu eksploatacijom onemogućena da participira, da učestvuje u oblikovanju drugačijeg društvenog sistema i da deluje kao politički subjekt: demokratsko kapitalističko društvo, protivno obećanjima ili očekivanjima, ne može obezbediti elementarne životne, medicinske, radne, stambene, uslove za sve. Činjenica da kapital živi na račun individualne jednakosti kao čvrste društvene predrasude, a koja je uslov nejednakosti svih – podvrgnuta je zaboravu.

Prema dragocenim napisima Federici “feminost” je u kapitalističkom društvu “bila konstituisana kao radna funkcija, koja proizvodnju radne snage maskira kao biološku sudbinu”. Ona iz toga izvodi zaključak po kome je “istorija žena’ ujedno i ‘istorija klase’ (...)” Ovim se diskvalifikuje izdanak postmoderne hipoteze prema kojoj je rod posmatran kao isključivo kulturna premisa i pri toj nevolji s rodom oslobađa se put prema pretpostavkama na temelju klasnih odnosa. Povratak feministkinja na klasne odnose unosi skandal u evrocentričnu teorijsku zajednicu, ponovnim podsećanjem da kapitalizam, daleko od proizvodnje sopstvenih grobara ili ustanovljenja disciplinarnog i regulativnog društva, u svakom novom krugu globalizacije nanovo stvara intenzivniji oblik eksploatacije.

Eksploatacija je, između ostalog, uočljiva u pogledu ženskog rada omogućenog naturalizacijom proizvodnog odnosa. U tom smislu osim eksploatacije koja je podrazumevajuća kapitalističkoj proizvodnji kada se radnici, kako žene, tako i muškarci i (nekim delovima sveta) deca, nalaze u nadničarskom odnosu, kućni rad žena do skoro nije bio prepoznat kao važna instanca u razmatranju akumulacije kapitala i bitan segment profita koji nastaje na osnovu neplaćenog ženskog, kućnog, reproduktivnog rada. Svaki rad za novčanu nadoknadu je nadničarski rad, samo što je kapi-

tal vremenom pronašao jezičke mehanizme i druge režime da ublaži ništavnost egzistencije radnica (i radnika), devalvira ideju kritičkog osvrta na ono što izgleda kao razmena između kapitala i rada, i zameni koncepciju klasne borbe identitetskim politikama i kulturama dijaloga. A zapravo, ta nadnica nije ništa drugo do neophodna nadoknada za prostu reprodukciju radnika i radnice do sledećeg radnog dana. Ona je doslovno uzeto ništa, a ne rezultat razmene za obavljeni posao. Istorija žene sagledana kroz istoriju klase menja pogled prema porodičnim praksama i obavezama koje su žene više vekova ispunjavale negovanjem muške radne snage bez koje se kapitalizam ne bi razvio. Svakako, usled savremene besposlice, odnosno nezaposlivosti klasični oblik viševekovne eksploatacije kakvu poznajemo iz Kapitala, deluje kao privilegija.

“(...) [Ž]enu svode na matericu” — naturalizacija kućnog rada

Iz desnih konzervativnih političkih krugova mogu se čuti prigovori kada se kritički govori o kućnom neplaćenom radu: “Neće se valjda majčinstvo i nega ukućana naplaćivati?” Na delu je emocionalna ucena kojom se nepriznati kućni rad žene neophodan za akumulaciju kapitala, negu i održavanje muške radne snage i proizvodnju nove vojske radnika (*proles*, proletarijat = potomstvo) zadržava u okvirima privatnog sektora. No, na stranu reakcionarni komentari. Zbog ove višestruke potlačenosti, kada bi kućni rad postao priznat, izolovan iz nenadničarskog odnosa i upisan u kapital–odnos kao produktivni rad, tada bi eksploatacija bila samo nivelisana i dovedena na stupanj eksploatacije koju zatičemo u klasičnom kapitalističkom procesu, procesu koji već, dakle, poznajemo mimo nevidljivog kućnog rada.

Nevidljivost i nepriznatost, naturalizacija kućnog rada, ali i zahtevi da reproduktivni rad i kućna nega budu priznati u kapitalističkom društvu, ne dovode samo do društvenog raskola usled odnosa moći između muškaraca i žena, već usled izbornih liberalnih okvira participacije žena u kapitalističkom proizvodnom sistemu omogućavaju klasno raslojavanje, dominaciju i radikalizovanu ličnu zavisnost na osnovu klasnih podela (rada) među ženama. Kućni rad u neoliberalnoj etapi prilikom radnih zaduženja žena iz viših klasa unutar kapitalističke ekonomije i u sredinama koje afirmišu žensku radnu snagu – budući da je ona po pravilu slabije plaćena od muške radne snage – sada pripada imigrantkinjama, romkinjama, ženama koje u okviru crne ekonomije radno rasterećuju i time omogućavaju angažman žena uključenih u kapitalističku ekonomiju koja je priznata (iz perspektive kapitala sagledana kao proizvodna). Dodatno uslozljavanje radnog opterećenja žena nastaje pri obavljanju nadničarskog rada od kuće. Ne samo da se ekspanzija (reproduktivnih) tehnologija – u kojima pojedini teoretičari neoprezno vide elementarne emancipatorske potencijale – pobrinula da ženu svede na matericu, nego je našla mogućnost da od doma napravi višestruku fabriku. U domu žena posredstvom informacionih tehnologija obavlja rad za nadnicu, ujedno obavljajući zadatke reproduktivne prirode (Marina Vishmidt). Tako se pokazuje da svaki prividni napredak koji je pomakao određeni emancipatorski zahtev izbornom klasnom borbom (kao što su, recimo, oblici rada uslovljeni informacionim tehnologijama) usled izostanka revolucionarne situacije, rezultiraju intenziviranjem eksploatacije, povratkom na retrograde radne oblike na drugim krajevima sveta i klasnim podelama u socijalnoj sredini.

Mistika (ne)vidljivog nasilja

Istorija žena u kapitalizmu neodvojiva je od njihovog statusa robe – u slučaju reproduktivnog rada nalazi se izvan tržišnih odnosa, a s druge strane, jedan je od odlučujućih faktora akumulacije kapitala pri reprodukciji i proizvodnji radne snage, zbog čega je u središtu proizvodnje. U tom kontekstu Federici vidi mit o slobodi buržoaskog društva, koji je i u najozbiljnijim kritičkim analizama doveo do previđanja organizovanog nasilja. To nasilje je podrazumevalo demonizaciju, progon i spaljivanje žena tokom prvih vekova razvoja kapitalističkih odnosa i predstavljalo je proces prvobitne akumulacije kapitala, realizovane brutalnim projektom lova na veštice. Kada je moderni svet na temelju takvog projekta izvršio domestikaciju ženskog tela seksualnom podelom rada, odredio njenu ulogu u društvu i oprirodio, mistifikovao i emotivizovao nevidljiv, nepriznati, kućni, reproduktivni ženski rad, tada je i koncepcija individualnog buržoaskog sveta “slobode” mogla da zagospodari svetlom dana. Usled tog i takvog nevidljivog, diskretnog, posrednog nasilja – danas mistifikovanog obećanjem slobode, participacije i jednakosti, beskrajnim pričama o ženskim identitetima, kvotama, staklenim plafonima, međusobnom osnaživanju, “objektivnim ‘neideološkim’ statistikama”, i istim takvim farmaceutskim, medicinskim, zelenim i drugim “alternativnim” industrijama – koje se nadovezuje na dispozitiv javnog progona, spaljivanja i razapinjanja žena na krst, ženske sindrome i biološko-fiziološke manifestacije aktualizovane u savremenom društvu bi trebalo pre svega strogo držati dalje od esencijalističkog i kulturalističkog “raja” na čijem obzorju se potonje možda i odigravalo.

Tamara Đorđević

Jelena Jureša (Novi Sad, 1974.) završila je studij na Akademiji umetnosti u Novom Sadu. Izlagala je na samostalnim i skupnim izložbama u Srbiji, Austriji, Hrvatskoj, BiH, Sloveniji, Grčkoj, Italiji, Francuskoj, SAD-u. Boravila je na umjetničkim rezidencijama u Parizu 2004. i 2005. godine. Njezino vizualno istraživanje oslanja se na ispitivanje reprezentacijskih (ne)moći "slike": fokus njenog rada je portret u najširem smislu, putem kojega ispituje odnos promatrača i promatranog kroz ponudenu mogućnost razumijevanja portretiranog subjekta i problematiziranja pitanja: Što "slika" govori, a što ne (?) Jureša u središte svog umjetničkog koncepta stavlja pitanja rodnog, socijalnog, klasnog i svakog mogućeg identiteta. Fotografska slika je polazište njezinog kreativnog promišljanja drugosti, bilo da se radi o mediju fotografije, videa ili o audiovizualnoj instalaciji.